

Lesmap

Poppenwandeling

“Hartenvrouw achterna”

Inhoudstafel

Inleiding	p. 3
Over de voorstelling	p. 3
DEEL I: Gebeurtenissen en verhalen rechtstreeks uit de voorstelling	p. 4
Hoofdstuk 1: personages	p. 4
Inleiding	p. 4
Maria van Hongarije	p. 4
Keizer Jozef de Tweede van Oostenrijk	p. 6
Generaal Van der Mersch	p. 8
François du Four	p. 9
Hoofdstuk 2: Plaatsen	p. 11
Inleiding	p. 11
't Steentje	p. 11
Grote Markt	p. 11
De Patriot	p. 12
Taxandria	p. 13
Begijnhof	p. 13
Kasteeltje	p. 15
Stadhuis	p. 16
Hoofdstuk 3: Historische gebeurtenissen	p. 18
Slag Van Turnhout	p. 18
Jachtpartijen	p. 20
Speelkaarten	p. 21
Hoofdstuk 4: Volksverhalen	p. 23
Muggenblussers	p. 23
Achturenmoeier	p. 24
DEEL II: Thema's uit de voorstelling en extra lesideeën	p. 26
Thema: sterke vrouwen van Turnhout	p. 26
Begijnen ontsnappen aan een spook	p. 26
Thema: Heksen	p. 28
Heksenhistorie in Rue Royale-Bescheidenstraatje	p. 28
Liske Lauwers de heks aan de Theobalduskapel	p. 28
Rosse Kee	p. 29
Extra lesideeën	p.30

Inleiding

“Hartenvrouw achterna” is een voorstelling op locatie. Onderweg stoppen we op een paar belangrijke historische plaatsen van Turnhout. Bij elke stop vertellen we weer stukje van ons verhaal en wordt de zoektocht naar de gekidnapte Hartenvrouw telkens spannender. Op deze manier maken de kinderen (en de volwassenen) op een heel speelse manier kennis met een paar belangrijke historische momenten uit de Turnhoutse geschiedenis. Ook volksverhalen en legendes komen aan bod. Met al deze elementen werd er een verhaal gebrouwd dat met een hoop poppen op een interactieve manier verteld wordt.

Deze lesmap kan een aanvulling zijn op de poppenwandeling. Hier vind je uitgebreide informatie terug over hoe het echt gebeurd was en over een aantal volksverhalen. Ook de historische personages en de plaatsen worden toegelicht. Naast dit informatieve deel, kun je een hoop ideeën terugvinden om in de klas te werken rond deze thema's.

Over de voorstelling

Korte Inhoud

In Turnhout trekken ze hun plan wel. Van tijd tot tijd een kermis en het volk is content. Maar dan komt de hartenkeizer, Jozef II, zich moeien en schaft de kermis af. De keuterboerkes van Turnhout zijn razend en onder leiding van generaal Van der Mersch bedenken ze een sluw plan. Ze kidnappen Hartenvrouw, de vrouw van Jozef II, waar hij smoorverliefd op is. Jozef is zo de kluts kwijt dat hij zich in de val laat lokken in de oorlog tegen de patriotten van Turnhout.

De Joker moet dan weer op zoek naar Hartenvrouw want anders mag hij geen spelkes meer mee spelen en dat wilt hij natuurlijk wel. Op zijn zoektocht naar Hartenvrouw ontmoet hij de achturenmoeier, de Begijnen, Maria van Hongarije en de burgemeester.

De poppenwandeling is een project van
figurentheater Propop en Toerisme&Uit Turnhout

Met steun van Toerisme Kempen en Erfgoedcel
Noorderkempen

Scenario: Charlotte Alles
Poppen: Charlotte Alles
Spel: Charlotte Alles, Ilse Proost of Els Peeters
Poppenkar: VTST Turnhout houtbewerking
Aankleding poppenkar: Charlotte Alles en Ruud Alles

Informatie en boekingen: Toerisme&Uit Turnhout, gidsen@turnhout.be of www.propop.be, info@propop.be

DEEL I

Gebeurtenissen en verhalen rechtstreeks uit de voorstelling

Hoofdstuk 1: personages

Inleiding

De personages van de poppenwandeling zijn allemaal gebaseerd op echte historische figuren of op personages uit volksverhalen. In deze voorstelling ontmoeten ze elkaar (sommigen zijn vrienden, anderen hebben ruzie en nog anderen gaan trouwen met elkaar...). In het echt kan dit natuurlijk niet aangezien ze in verschillende tijdperken leefden. Enkel de relatie tussen Keizer Jozef II en generaal Van der Mersch is wel echt gebaseerd op hoe het historisch was. Over elk historisch personage is er een korte biografie. Bij elk personage staan er lesideeën.

Maria van Hongarije

1505-1558

Biografie

Maria van Hongarije werd uitgehuwelijkt nog voor ze 1 jaar was aan de nog ongeboren zoon van de koning van Hongarije. Ze trouwde echt met hem toen ze slechts 8 jaar was. Er ontstond stilaan toch echte liefde, maar haar echtgenoot stierf al op twintigjarige leeftijd. Ze zou nooit meer hertrouwen.

Toen haar echtgenoot stierf op het slagveld, was ze even de baas in Hongarije totdat haar broer Ferdinand gekroond werd tot nieuwe koning van Hongarije.

Maria van Hongarije werd landvoogdes van de Zuidelijke Nederlanden. Ze was heel toegewijd en zorgde er voor dat de Zuidelijke Nederlanden één en sterker werden. Tegelijkertijd moest ze rekening houden met de wensen van haar broer keizer Karel V.

Ze maakte zich grote zorgen over de Fransen die alsmaar meer een bedreiging vormden in het zuiden. Ze liet speciaal een burcht bouwen en viel preventief aan. De Fransen schrokken zich een hoedje toen Maria van Hongarije op haar paard verscheen in een lederen rijbroek om haar leger aan te voeren!

Het kasteel van Turnhout is een tijdje het bezit geweest van Maria van Hongarije. Zij maakte er een 'hof van plaisanterie' van, een buitenverblijf. Maria hield ook enorm veel van jagen. Dan sprong ze op haar paard en reed de bossen van Turnhout in vergezeld door jachthonden en jachtvalken. Oud-Turnhout schonk haar heel wat land met de bedoeling daar landerijen te kunnen bouwen. Een daarvan was speciaal uitgerust om uit te rusten na zo'n jachtpartij door de bossen.

(Zie zeker ook het deel over jachtpartijen op p. 20)

Ruitendame Maria van Hongarije uit de voorstelling

Maria Van Hongarije

Verwijzingen in de voorstelling

(Ruitendame) Maria van Hongarije krijgt haar plekje aan het kasteel. Daar gaat ze ook “op jacht” naar Hartenvrouw.

Maria krijgt ook een stevig feministisch kantje mee. In haar tijd stelde echt niet iedereen het op prijs dat een vrouw de strijd aanvoerde en met vaste hand regeerde. De anekdote van haar verschijning in lederen rijbroek en vooral de ontsteltenis daarover spreken boekdelen. In de voorstelling krijgt ze dan ook een broek en een voor die tijd behoorlijk mannelijk kostuum.

Lesideeën

- **Geschiedenis:** Wat is feminisme? Waarom is dit zo belangrijk geweest? Maria van Hongarije was voor haar tijd eigenlijk een feministe. Maar hoe zit het nu? Zijn mannen en vrouwen gelijk of nog steeds niet?
- **Drama:** zoek de speelplaats op of de turnzaal.
Organiseer een echte jachtpartij zoals het vroeger was. Een paar heren zijn de baas, dan zijn er nog een heleboel knechten. De dames doen mee, maar eigenlijk mogen ze niet meer dan toekijken. Een paar dieren waarop gejaagd wordt, kunnen natuurlijk niet ontbreken.

Achteraf kun je deze ervaring ook gebruiken om hun gevoelens omtrent de verschillen tussen mannen en vrouwen aan te kaarten.

- **Kringgesprek:** Denken de leerlingen dat er nog steeds een verschil is tussen de behandeling van mannen en vrouwen? Is dit rechtvaardig? Is er thuis een verschil tussen broers en zussen of moeten ze allemaal dezelfde klusjes doen?
- **Beeld:** De jacht was een geliefd thema in de kunst. Ook Maria van Hongarije liet grote wandtapijten maken met afbeeldingen van de jacht.
Hang een heel groot papier op aan de muur waar de hele klas of een halve klas samen aan kan werken. Ga aan de slag met houtskool (lekker ouderwets) of met vetkrijt.
Laat de kinderen eerst bedenken wat er allemaal op moet komen en laat ze dan een paar composities uitproberen. Kies er eentje uit, of stel iets samen. Dit moet dan op het grote papier komen. Iedereen krijgt zijn stukje, een boom, een figuur, een dier,...
Hetzelfde concept kan ook buiten op de muur met krijt.

Keizer Jozef de Tweede van Oostenrijk

1741-1790

Biografie

Jozef II (Benedikt August Johann Anton Michael Adam)

Hij was getrouwd met Isabella van Parma en kreeg twee dochters (aartshertogin Maria Theresia en aartshertogin Christina). Toen zijn vrouw stierf, vijf dagen na de geboorte van de jongste dochter, was hij ontroostbaar. Ook zijn beide dochttertjes stierven jong. Hij hertrouwde een paar jaar later toch, maar werd nooit echt gelukkig met zijn nieuwe vrouw Josepha van Beieren. Zij stierf twee jaar later aan de pokken.

Toen zijn vader, keizer Frans I, stierf in 1765, werd Jozef II keizer van het Heilige Roomse rijk. Toen ook zijn moeder stierf in 1780 kreeg hij het volledige bestuur van het Rijk in handen. Jozef II kreeg de bijnaam keizer-koster omdat hij zich erg bemoeide met de kerk. Hij bepaalde zelfs hoeveel kaarsen er op het altaar kwamen en welk gewaad de pastoor moest aandoen. Jozef II ijverde er naar om de Kerk ondergeschikt te maken aan de staat.

Hij wilde ook heel wat nieuwe regels opleggen. Deze hervormingen stuitten nogal op veel weerstand. Zijn ideeën werden dan ook maar gedeeltelijk echt uitgevoerd.

Eén van deze hervormingen was dat hij de kermissen in de Zuidelijke Nederlanden aan banden legde.

Keizer Jozef II

Hartenkeizer Jozef II uit de voorstelling

Verwijzingen in het verhaal

Hartenkeizer Jozef II van het verhaal is ook zijn vrouw kwijt en is daar heel verdrietig om. Maar in ons verhaal is ze niet doodgegaan, maar gekidnapt. Gelukkig vinden we haar op tijd terug. Jozef II was een bemoeizuchtige keizer. Waar de kleinere hertogdommen voorheen meer zelfbestuur hadden, kwam Jozef II wel met allerlei regeltjes. Dit tot groot ongenoegen van de plaatselijke bevolking. Een van de regeltjes was het aan banden leggen van de kermissen.

Lesideeën

- **Geschiedenis:** Vergelijking Heilige Roomse Rijk met Europa nu. Het Heilige Roomse Rijk werd bestuurd door een keizer, maar eigenlijk hadden de streken verder af veel zelfbestuur.
- **Beeld:** Vroeger was een kermis helemaal anders dan nu. Op een kermis werd er gedronken, gevochten, gelachen,... Het was een echt volksfeest. Men kon niet op de paardenmolen of in het spookhuis, maar er waren wel een soort van freakshows. Vrouwen met drie borsten of een baard. Koeien met twee hoofden, kikkers met vijf poten... Als het maar ongewoon was. Laat de kinderen allemaal een wezen maken voor de freakshow en maak er een grote collage van.
Daarna kunnen de kinderen ook nog zelf een nieuwe kermisattractie verzinnen, misschien eentje voor in de toekomst. Maak ook hier een collage van.

Generaal van der Mersch

1734-1792

Biografie

Jan Andries Van Der Mersch wilde als kind al in het leger. Als hij groot genoeg is, gaat hij als vrijwilliger bij het Franse leger. Tijdens de Zevenjarige Oorlog wist hij zich in verschillende veldslagen te onderscheiden. Hij komt terug naar huis als luitenant-kolonel. Hij trouwt en even later neemt hij voor korte tijd dienst in het Oostenrijkse leger.

Keizer Jozef II voert radicale hervormingen door en daardoor ontstaat er een verzetsbeweging. Deze verzetsbeweging overtuigde Van der Mersch om de leiding te nemen van het patriottenleger. En ook al waren de patriotten met veel minder, ze wonnen toch de slag van Turnhout door de slimme leiding van Van de Mersch. Jan Andries werd een echte held van het vaderland. De slag van Turnhout was de aanleiding om de Oostenrijkers te verdrijven. De Verenigde Zuidelijke Nederlanden waren geboren.

De held Jan Andries werd daarna weer snel aan de kant geschoven door verschillende politieke ideeën. Hij werd zelfs eventjes samen met zijn vrouw opgesloten. De eerste opperbevelhebber van een “Belgisch” leger stierf in 1792 te Dadizele.

Schoppengeneraal Van der Mersch uit de voorstelling

Jan Andries Van der Mersch

Verwijzingen in het verhaal

In de voorstelling is het schoppengeneraal Van Der Mersch die het patriottenleger aanvoert tegen het Oostenrijkse leger van keizer Jozef II. Hij verzint een slim plan om de Slag om Turnhout te kunnen winnen.

Lesideeën

- **Kringgesprek:** Generaal van Der Mersch wist al heel vroeg wat hij wilde worden. Wat wil jij later worden?
- **Beeld en schrijven:** Van der Mersch heeft een gek hoofddekseel, typisch voor generaals van die tijd. Ga op zoek naar afbeeldingen van allerlei gekke hoofddekseels door de eeuwen heen. Laat de kinderen een zelfportret maken met een heel erg gek hoofddekseel. Daarna kunnen ze er bij gaan verzinnen wat het beroep zou kunnen zijn. Je kan zelfs een heel verhaal bij dit personage verzinnen.

François Du Four

1871-1945

Biografie

François Du Four was getrouwd met Germaine Herry. Samen kregen ze wel 7 dochters en een zoon.

Du Four werd de eigenaar van familiebedrijf Brepols, een papier- en speelkaartenfabriek. De drukkerij en uitgeverij bestaat nog steeds en is nu vooral bekend voor zijn agenda's. Toen was Brepols een hele belangrijke werkgever in Turnhout. Zo'n duizend mensen konden er aan de slag.

Ook was hij een tijdje burgemeester van Turnhout (1919-1932).

Koning Albert I verleende hem de titel van "baron".

In Turnhout is er een straat naar hem genoemd. De Baron Frans du Four straat vertrekt op de markt. In deze straat zijn ook de oude fabrieksgebouwen van Brepols gelegen.

De familie du Four had een eigen wapenspreuk: "Melius esse quam videri", dit wil zeggen "Het is beter te zijn dan te schijnen".

François hield erg van renpaarden. Zijn volbloeden wonnen veel races en dus ook veel prijzengeld. In Retie kocht hij de Kleine Hoeve en begon daar met de aanleg van stallen en een kasteeltje. Nu staat er nog steeds het kasteel van Retie.

Baron François Du Four vroeger en in de voorstelling op zijn paard.

Verwijzingen naar het verhaal

Du Four is ook hier een burgemeester, weliswaar op zoek naar een vrouw, maar als hij ze vindt, krijgen ze ook heel veel kinderen.

De burgemeester in het verhaal zit steeds op zijn paard, een verwijzing naar zijn liefde voor renpaarden en de race.

De burgemeester zegt op een gegeven moment: “Ik zal goed naar haar luisteren en alles wat ze te zeggen heeft zal ik drukken in een boek”. Dit verwijst naar zijn drukkerij Brepols.

Lesideeën

- **Aardrijkskunde / Nederlands:** Bekijk de hoofdwegen van de stad Turnhout. Kun je die aanduiden op een kaart? En wie kan er kaartlezen? Welke straten hebben namen van bekende mensen? Welke straatnamen geven gewoon een richting aan? Hoe zou men te werk gaan bij het verzinnen van straatnamen? Als jij een straatnaam mag verzinnen, hoe zou je die dan noemen?
- **Bewegingstussendoortje:** Wedstrijdje paardrijden: klim op elkaars rug en ga om ter eerste naar de overkant. Wie is het snelste renpaard?
- **Opzoeken:** Wie is nu de burgemeester van Turnhout? Welke burgemeesters zijn er al geweest? Of zoek de burgemeester van je eigen gemeente op.

Hoofdstuk 2: Plaatsen

Inleiding

Onderweg stoppen we op een paar belangrijkste Turnhoutse plaatsen. Uiteraard zijn dit niet de enige plaatsen, maar deze zijn op wandelafstand van elkaar en ook allemaal mooi! Van elke stopplaats is er een korte geschiedkundige beschrijving en uiteraard weer ideeën om in de klas mee aan de slag te gaan.

't Steentje

Vertrekplaats poppenwandeling

V.V.V.-kantoor 't Steentje Turnhout

Toeristisch informatie kantoor.

Neo-Vlaamse renaissancestijl, 1922.

Vroeger huisveste 't Steentje de burgerlijke stand, stadsontvanger, politie, archief, muziekschool en brandweer.

Sinds renovatiewerken in 1995 V.V.V.-kantoor.

Lesideeën:

- **W.O.:** Wat is een V.V.V.-kantoor? Wat kan je daar doen? Laat de leerlingen toeristische informatie verzamelen. Laat ze zelf een leuke dag voor kinderen samenstellen. Zo spelen ze de reisleader. Wie weet kun je die dag echt gaan doen of kunnen ze die uittesten met de ouders...
- **W.O.:** Ga op ontdekking in het V.V.V.-kantoor van je eigen gemeente. Verzamel informatie en stel een leuke dag samen om je gemeente te laten kennen moesten er ooit onverwachte gasten komen.

Sint Pieterskerk

Stop 1

Geschiedenis

Officiële naam: Decanale kerk Sint Pieter en Sint Barbara

Vermoedelijk stamt de eerste kerk uit de ontstaansperiode van de vrijheid Turnhout, 12de eeuw.

Uit die tijd is alleen het onderste deel van de westelijke toren bewaard gebleven. Tweehonderd

Sint Pieterskerk Turnhout

jaar later werd de toren verhoogd. Daarna onderging de kerk stelselmatig allerhande aanpassingen en uitbreidingen. De laatste restauratiewerken waren in 1990. Doordat er in zoveel verschillende periodes aan de kerk gewerkt is, is er niet meteen een duidelijk stijl. Men paste gewoon de gangbare stijl van het moment toe.

Binnen in de kerk zijn er heel wat beelden, schilderijen, glaspartijen met allemaal een eigen verhaal. Een mooi orgel is nog steeds in werking.

Een prachtig preekgestoelte in het midden van de kerk trekt veel aandacht.

En er zijn nog de bijzondere beiaardconcerten. Op zomerse avonden trakteert de stadsbeiaardier de mensen op de Grote Markt op bijzondere muziek!

Vroeger was er nog een kerkhof rond de kerk. De kerkhofmuur werd gesloopt en vervangen door een gietijzeren hek. Het kerkhof verdween en er kwam een tuin in de plaats. Toen men de Grote Markt een paar jaar geleden wilde heraanleggen, kwam er een speciaal comité om het gietijzeren hek te kunnen behouden en met succes. Het staat nog steeds rond de heraangelegde tuinen.

Verwijzingen in de voorstelling:

Het verhaal van de muggenblussers speelt zich af in deze kerk.

Lesideeën:

- **Geschiedenis:** voor de liefhebbers heeft de kerk een behoorlijk rijke geschiedenis zowel architecturaal als wat het interieur betreft.
- **Kringgesprek:** wat doet men in een kerk? Wie gaat er nog naar de kerk? Hoe zien andere gebedshuizen van andere religies er uit?
- **Beeld:** De kerk heeft een aantal prachtige glasramen. Ga aan de slag met zijdepapier. De kinderen kunnen zelf een compositie verzinnen. Of vertrek vanuit een verhaal en laat elke leerling een stukje daarvan in zijn glasraam verwerken. Zo heb je op het einde een prachtig geïllustreerd verhaal! Nu nog een raam vinden dat groot genoeg is...

De patriot

Stop 1

De Patriot, Leo Van Herwegen, 1989

Beeld van Leo Van Herwegen 1989 ter gelegenheid van 200 jaar slag van Turnhout.

(zie verder bij slag van Turnhout)

Verwijzing voorstelling:

Slag van Turnhout wordt hier verteld.

Lesideeën:

zie Slag van Turnhout

Taxandria

Stop 2

Geschiedenis

Het Taxandria museum ofwel “het huis metten Thoren” uit de zestiende eeuw werd vroeger bewoond door vooraanstaande families en fungeerde vaak als gastenverblijf voor koningen en edellieden. Nu is het een museum waar je kunt kennismaken met de cultuur en de geschiedenis van Turnhout.

De collectie is opgebouwd rond een paar belangrijke “hotelgasten” zoals Maria Van Hongarije (zie hierboven bij personages), Maria van Zimmeren, Maria van Brabant en Amalia van Solms. Andere hotelgasten zijn de internaatstudente, de verzamelaar, de archeoloog, de torenwachter, de kantwerkster en de Kempense volkswrouw. Deze archetypische figuren geven een eigen kijk op de geschiedenis van de streek.

Wij houden halt in de tuin achter het museum. Deze tuin is altijd open voor publiek, ook wanneer je het museum niet bezoekt.

Het huis metten Thoren ofwel het Taxandriamuseum

Lesideeën:

Ga met de klas naar het museum. Ze hebben ook speciale formules voor klassen.

Begijnhof

Stop 3

Geschiedenis

Het Begijnhof werd waarschijnlijk gesticht in de 13^e eeuw. De eerste keer dat daar van iets op papier kwam was in 1340. Het begijnhof heeft een mooie poort die 's avonds dichtging (en nog steeds dichtgaat). Het hof bestaat uit een heleboel bijna dezelfde huisjes rond een grote tuin met in het midden een kerk, een kapel en een Lourdesgrot. Het begijnhof telde altijd veel begijntjes, op haar hoogtepunt zelfs 360 begijnen, een infirmerie, een privéschool Frans, vrouwelijk handwerk, kantklossen en een bleekweide!

Er was een moeilijke periode in de 16e eeuw.

Typische huisjes in het begijnhof Turnhout

Het Begijnhof brandde gedeeltelijk af en de kerk werd geplunderd en onteerd door beeldenstormers. Ze bouwden alles weer op.

Tijdens de Franse Tijd werden alle godsdienstige bijeenkomsten verboden. De poorten van het begijnhof werden afgehaakt en de kerk werd omgevormd tot Tempel van de Rede (1797).

Vanaf 1814 mochten de begijntjes dan toch hun habijt terug dragen. Ze moesten wel hun bezittingen overdragen aan de 'Commissie der burgerlijke godshuizen'.

In de twintigste eeuw doofde het begijnenleven op het begijnhof stilletjes aan uit. Het hof kreeg eht ook nog zwaar te verduren tijdens de tweede oorlog. Er werden zelfs loopgrachten gegraven op het begijnhof. Daarna bloeide het begijnhof nooit meer echt op.

Het laatste begijntje, grootjuffrouw Anna de Boer, overleed in 2002.

De laatste twee Begijntjes van Turnhout

Begijntjes tijdens de poppenwandeling

Een begijnhof is niet hetzelfde als een klooster. In een begijnhof leefden begijnen. Zij waren alleenstaande vrouwen die deel uitmaakten van een vrije gemeenschap binnen de Rooms-katholieke Kerk. Ze legden geen eeuwige gelofte af zoals in een klooster. Ze moesten enkel de gelofte van kuisheid afleggen. Dit betekende dat hun gelofte niet onomkeerbaar was, maar dat ze later alsnog konden trouwen en dat ze hun bezittingen mochten houden. Er waren dus arme en rijke begijnen. De begijnen moesten ook werken om zich in hun dagelijkse onderhoud te voorzien. Ze hadden een wekschema dat helemaal werd ingevuld, religieuze activiteiten, huishouden, verplegen, lesgeven, kantklossen, de was doen voor anderen (met een bleekweide: daar werd het witgoed op het gras gelegd om te laten bleken door de zon)...

Het begijnhof werd bestuurd door de grootjuffrouw, dat is de baas van de begijnen. Zij werd op haar beurt dan weer gecontroleerd door een bisschop.

Verwijzingen in de voorstelling:

De kinderen gaan Hartenvrouw zoeken op het begijnhof, want begijnen hebben toch iets op hun hoofd en sla je zwijgt tussen begijnen, dat valt niet op met al die biddende vrouwen.

Daarna verkleden de kinderen zich nog als begijnen om te bidden en zo te hopen dat er hulp komt van Maria.

Lesideeën

- **Uitstap:** Het begijnhof heeft een fijn museum.
- **Beeld:** Kantklossen: <https://www.youtube.com/watch?v=yQaulfZ7aKE>
- **Beeld:** Kantklossen: Misschien ken je wel iemand die de leerlingen kan leren kantklossen?
- W.O.: Hoe zou een dag van een begijn er uit zien?

Kasteeltje

Stop 4

Kasteel van Turnhout

Geschiedenis

Het Kasteel van de hertogen van Brabant stamt uit de 12de eeuw en is gelegen in hartje centrum en heeft bijna altijd een hele belangrijke functie gehad. Vroeger speelde Turnhout een veel belangrijkere rol dan nu. Het Kasteel was het middelpunt van Turnhout. Alle belangrijke mensen gingen dan in het kasteel wonen. In het Kasteel hebben keizers en keizerinnen, koningen en koninginnen, hertogen en hertoginnen,...

gewoond. Sommigen gebruikten het Kasteel om de streek te regeren, anderen als verdediging voor vijanden. Voor nog andere bewoners was het meer een vakantieverblijf om bals te organiseren of om te gaan jagen in de bossen rond Turnhout. En telkens werd het Kasteel verbouwd naar de wensen van de bewoners.

Tijdens de 80-jarige oorlog (1568-1648) viel het Kasteel zelfs wisselend in handen van de Spanjaarden en de Nederlanders tot de Nederlands prins Willem het Kasteel aan de noordkant in brand stak. En toen moest het weer maar eens gerestaureerd worden.

Daarna kwamen er ook nog eens Fransen die de streek bezetten. Die maakten er een rechtbank en gevangenis van. Het Kasteel werd niet goed onderhouden en verloederde. Pas in 1904 kwam er een nieuwe gevangenis tegenover het Kasteel (nu staat cultuurhuis de Warande er tussen). De provincie kocht het Kasteel en restaureerde het helemaal, niet in de laatste stijlen die het paleis gekend had zoals de renaissance, maar in oude barokstijl.

Tot op vandaag is het gerecht gevestigd in het Kasteel en is het Kasteel enkel te bezoeken onder leiding van een gids (er zouden maar eens boeven moeten ontsnappen!).

Verwijzingen in de voorstelling

Maria van Hongarije is één van de belangrijkste bewoners van het Kasteel geweest. Zij maakte van het Kasteel een "Hof van plaisanterie" en liet het verbouwen in een renaissancepaleis. Zij organiseerde bals en jachtpartijen, net zoals in de voorstelling.

Lesideeën

- **Geschiedenis / architectuur:** Het Kasteel is een goed voorbeeld om verschillende architecturale bouwstijlen onder de loep te nemen aangezien het Kasteel er velen gekend heeft.
- **Drama:** Rollenspel: wie woont er allemaal op een kasteel? Verkleed je als een figuur van het kasteel. Hoe gedraag je je dan? Gedraagt een dienstmeid zich hetzelfde als de koning? Wie is er de baas? Wie helpt wie? En wie kan er niet zonder wie? Ga op zoek naar een manier van bewegen en praten die bij jouw personage past. Loopt een koning met gebogen hoofd of met opgeheven hoofd? Beweegt hij traag of snel? En een dienstmeid?
- **Beeld:** Maak zelf je droomkasteel en ga aan de slag met kartonnen dozen. Zorg ervoor dat er een heleboel materialen zijn zoals steentjes, stofjes, takjes, groen, verf, gekleurd papier,... Wordt jouw droomkasteel een burcht om vijanden te verslaan? Of eerder een paleis om te dansen? En hoe ziet dat er dan uit?

Stadhuis

Geschiedenis

Vroeger stond het stadhuis op een andere plaats dan waar het nu staat. Vroeger stond het stadhuis daar waar nu de fontein is, aan de zuidkant van de Sint Pieterskerk. Het nieuwe stadhuis staat aan de westkant.

Het oude stadhuis werd na een brand in 1716 weer opgebouwd. In 1936 werd het geklasseerd als monument. Maar het schepencollege wilde graag een nieuw stadhuis. Ze lanceerden een wedstrijd voor architecten. Er was niet echt een winnaar, maar het schepencollege zorgde er toch voor dat het veel te bombastische ontwerp werd goedgekeurd. Daar moesten wel wat gebouwen voor platgegooid worden en nu zaten ze ook nog met dat oude stadhuis.

Ze bedachten dat het oude stadhuis weg moest omwille van het verkeer dat maar moeilijk voorbij kon. Een echte nepreden want eigenlijk waren er geen verkeersproblemen, maar het werkte en het oude stadhuis mocht platgegooid worden.

Ondertussen is het nieuwe stadhuis ook al te klein en zijn er een heleboel stadsdiensten verhuisd naar campus Blairon aan de rand van de stad.

Het stadhuis op de Grote Markt wordt nu gebruikt door de burgemeester, voor huwelijken, om Sinterklaas te ontvangen,...

Prentkaart van het oude stadhuis Turnhout

Het nieuwe stadhuis van Turnhout

Verwijzingen in de voorstelling

In het verhaal woont de burgemeester in het stadhuis. Dat is natuurlijk niet zo, maar het is wel de plek waar hij werkt en mensen ontvangt.

Ook wordt er een trouwpartij gehouden op het stadhuis, al van oudsher de plaats om te trouwen voor de staat.

Er wordt tijdens de voorstelling een paar keer verteld dat het oude stadhuis vroeger stond daar waar nu de fontein staat.

Lesideeën

- **W.O.:** Wat gebeurt er allemaal in een stadhuis (of gemeentehuis)? Wat kan je daar gaan doen? Wie is de burgemeester van je stad / gemeente?
- **Opstel:** Als jij burgemeester was, wat zou jij dan allemaal veranderen in je stad / gemeente?
- **Tekenen:** Teken het stadhuis / gemeentehuis dat het beste bij jouw stad / gemeente past. Misschien moet het stadhuis lekker groen met veel planten en bloemen of heel kindvriendelijk als er veel speeltuinen zijn in je buurt...
- **Beeld:** Verzamel foto's van alle stadhuizen / gemeentehuizen van de kinderen. En nu sorteren maar... Welke lijkt de oudste, welke de nieuwste? Welke is de mooiste welke de lelijkste? Welke de gekste, welke de gewoonste? Welke is de grootste, welke de kleinste?

Hoofdstuk 3: Historische gebeurtenissen

Slag van Turnhout

Inleiding

De Slag van Turnhout is zowat de belangrijkste historische gebeurtenis van Turnhout. Al duurde de Slag maar vijf uur, het zorgde er wel voor dat de Brabantse Omwenteling op gang kwam en dat de Zuidelijke Nederlanden onafhankelijk werden.

Nu nog wordt de Slag van Turnhout jaarlijks herdacht. Bij speciale gelegenheden met een groot massaspektakel, andere jaren door vieringen.

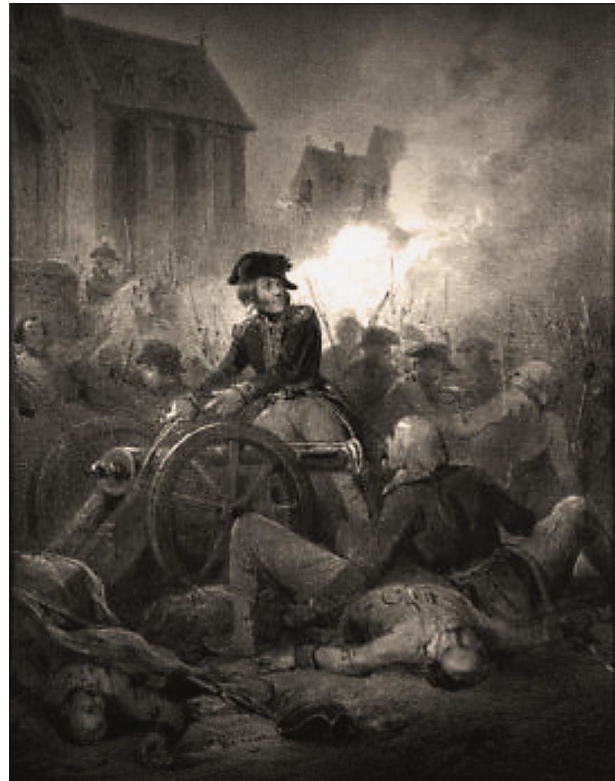
Op de markt staat er ook een beeldhouwwerk "De Patriot" van Leo van Herwegen, ter nagedachtenis van 200 jaar Slag van Turnhout.

Geschiedenis

Keizer Jozef II van Oostenrijk voerde een stevige hervormingspolitiek. Hij was misschien wel de keizer, maar streken verder van Oostenrijk hadden toch altijd zelf hun plan mogen trekken. Maar nu ging Jozef II dus allerlei regels opleggen om zijn staat machtiger te maken. Zo werden processies en bedevaarten verboden, bepaalde hij wat de priesters moesten dragen, moest er plots tol betaald worden om de wegen te mogen gebruiken en werden de kermissen ingeperkt. Dit stootte de bevolking serieus tegen de borst en Brabant weigerde om nog belastingen te betalen aan Oostenrijk.

Er werd een leger gevormd van patriotten onder leiding van Jan-Andries Van der Mersch.

Een leger van bijna 3000 slecht uitgeruste soldaten, waaronder veel patriotten uit Turnhout, trok vanuit Breda België binnen. Hoogstraten werd makkelijk ingenomen en het patriotten leger trok Turnhout in.

De Slag van Turnhout, onbekend

De Slag van Turnhout kon beginnen en zou vijf uren duren.

Vroeger voerde men een veldslag in het open veld. Maar de Oostenrijkers waren met veel meer, wel 4000 goed getrainde soldaten en 300 ruiters. Van der Mersch wist dat ze zouden verliezen als ze in het veld gingen vechten. Daarom verschanste de patriotten zich in de stad. Hij liet barricades opwerpen in de Gasthuisstraat en de reservetroepen verstopten zich achter de kerkhofmuur van de Sint-Pieterskerk op de Grote Markt. De Turnhoutse bevolking brak delen van de straat op en brachten de straatklinkers in hun huizen om de Oostenrijkers te bekogelen.

Turnhoutse patriot

Turnhoutse patriotten: figuranten tijdens de herdenking van de slag van Turnhout

Het Oostenrijks leger onder leiding van generaal Schröder maakte een grote fout. Hij stuurde zijn leger over drie zandpaden richting Turnhout. Die drie paden kwamen samen op de zeshoek en van daar liepen ze recht de Gasthuisstraat waar ze op de barricades stootten en bekogeld werden met kasseien.

Het voordeel van De Oostenrijkers dat ze met veel meer waren, werd zo teniet gedaan. Ze konden niet allemaal tegelijk door dezelfde straat optrekken! Daardoor konden de patriotten winnen van dit getrainde leger.

Het nieuws van de overwinning in Turnhout verspreidde zich over de Zuidelijke Nederlanden en het verzet nam daardoor toe. De Brabantse Omwenteling was een feit. De Brabanders veroverden Gent, Diest, Tienen, Antwerpen, Leuven en Brussel. En in januari 1790 werd de onafhankelijkheidsverklaring van de Verenigde Nederlandse Staten uitgeroepen.

Verwijzingen in de voorstelling

De Slag van Turnhout wordt echt gestreden in de voorstelling, op miniatuurschaal... Op een plattegrond in 3D wordt heel eenvoudig met legermannetjes de Slag uit de doeken gedaan. De belangrijkste personages generaal Van der Mersch, aanvoerder van het patriottenleger en keizer Jozef II van Oostenrijk zijn ook in de voorstelling vijanden.

Lesideeën

- **W.O. + drama:** Laat de kinderen met miniatuurmannetjes de Slag naspelen. Bouw met wat dozen of blokken een stad na. Misschien kunnen ze ook zelf valstrikken verzinnen.
- **Tekenen:** De patriotten en de Oostenrijkers hebben elk hun uniform. De kinderen kunnen ook zelf een uniform verzinnen.
- **Kringgesprek:** Hoe werd er toen oorlog gevoerd en hoe gebeurt dat nu? Als er oorlog is, zou jij dan mee met stenen gaan gooien of ga je je verstoppen? Zou het niet een goed idee zijn dat de leiders die ruzie hebben gewoon met elkaar op de vuist gaan i.p.v. oorlog voeren met alle mensen samen?
- **Kringgesprek:** Waarom moeten we al die oorlogen blijven herdenken?

- **Tekenen:** Vlaggen: verschillende vlaggen: ontwerp een vlag voor je eigen leger.

Jachtpartijen

Rond 1500 waren er veel meer bossen rondom Turnhout en dus ook veel meer dieren. Op jacht gaan was nog heel gewoon en werd veel gedaan. De jacht had verschillende belangrijke functies.

Eerst en vooral was dit gewoon de manier om voor vlees te zorgen voor het hele hof. Eten dus. Want je kon toen niet gewoon naar de beenhouwer om een biefstukje te gaan kopen.

Daarnaast was de jacht een belangrijk politiek gebeuren. Tijdens de jacht werden mensen uitgenodigd om mee te gaan waar je die dag nog mee onderhandelde of die op bezoek waren. Netwerken dus. De manier om contacten te leggen en misschien die moeilijke onderhandelingen een duwtje in de rug te geven.

Men ging met een heleboel mensen samen op jacht, een groot deel van het hof, van de hofhouding werd betrokken. Men ging te paard met jachtgeweren, jachthonden en jachtvalken op pad. De jacht was een soort van spel met strenge spelregels. Zo waren de vrouwen eerder toeschouwers dan dat ze echt konden deelnemen aan de jacht. Zij moesten altijd samen blijven, werden vergezeld door mannen en reden in amazonezit paard (met de benen opzij). Dames droegen ook nog eens ongemakkelijke kleren zoals jurken.

Er was echter een belangrijke dame die zich aan al die regeltjes niet hield en dat was Maria van Hongarije. Zij droeg wel een makkelijke rijbroek zoals een man, ging gewoon op een paard zitten zoals een man en ging echt achter het wild aan. Jagen was dan ook een echte liefhebberij voor Maria. Ze schopte het zelfs tot opperjachtmeester van Brabant, een functie die daarvoor alleen voor mannen was.

De jacht was een vast onderdeel van de opvoeding, ook voor meisjes. Niet alleen paardrijden werd beoefend, maar ook andere (karakter)eigenschappen konden worden getest zoals snelheid, uithoudingsvermogen, kracht, moed en omgang met wapens. Om zich de jacht eigen te maken, hadden de kinderen hun eigen jachtpersoneel, paarden, honden en valken.

Verwijzing in het verhaal

Maria van Hongarije, de ruitendame, gaat aan het Kasteeltje “op jacht” naar Hartenvrouw. De kinderen mogen haar helpen met jachtgeweren, een jachthond en een jachtvalk.

Lesideeën

- **W.O. + kringgesprek:** Vroeger was het niet echt gepast voor een dame om zoals een heer op een paard te gaan zitten. Ze mochten ook niet alleen op jacht, moesten bij elkaar blijven en waren eigenlijk vooral toeschouwer. Nu is dat gelukkig anders. Wat is er nog allemaal veranderd voor vrouwen?

- **Dramatussendoortje:** Speel een jachtpartij na op de speelplaats. Wie is wie? Er heerste een strenge rangorde!
- **W.O. Biologie:** Toen waren er nog heel veel dieren in het bos. Welke zijn er nog, welke zijn uitgestorven?
- **Uitstap:** Jacht in het klein: ga op jacht naar diertjes in de directe schoolomgeving: insecten, vogels, vlinders,...
- **Uitstap:** Jacht in het groot: ga naar het bos en probeer echt grotere dieren te spotten. Met allemaal muisstil zijn is een hele uitdaging! Of ga in kleinere groepjes op pad.
- **Beeld:** Maria van Hongarije liet prachtige wandtapijten maken met afbeeldingen van jachtpartijen. Je kan met de hele klas (of een deel) een krijttekening maken op een grote muur waar een heuse jachtpartij op wordt afgebeeld. Maak voorontwerpen en spreek goed af wie wat gaat tekenen.
- **Beeld:** Maak een collage-wandtapijt: Verzamel prentjes of gekleurde stukjes papier en probeer zo een jachttafereel samen te stellen.

Speelkaarten

Turnhout is de stad van de speelkaarten. Dit kwam omdat Philippus-Jacobus Brepols (1778-1845) was een van de eerste om speelkaarten te gaan drukken. Dit was zo'n succes dat vele andere kleine drukkerijen dit nadeden. Op een gegeven moment waren er wel 80 drukkerijen in Turnhout. Deze waren belangrijke werkgevers voor de mensen van Turnhout. Deze kleine drukkerijen fuseerden naar Carta Mundi, nog steeds een wereldleider in het drukken van speelkaarten en dus nog steeds een belangrijke werkgever.

In Turnhout staat het speelkaartenmuseum, uniek in zijn soort. Daar kan de hele geschiedenis van de speelkaart bewonderen. Ook de machines die de kaarten drukten kun je heir bewonderen. Een uitblinker is een gigantische stoommachine.

Leuk om weten: Op het gelijkvloers vindt men de afbeelding van 's werelds eerste joker uit 1822. Alle 52 kaarten komen uit één papiervel, in vijf rijen van elf. Iets nuttigs doen met de drie overblijvende kaarten is een vraag waar men zich jaren het hoofd over heeft gebogen. Toen is de joker bedacht.

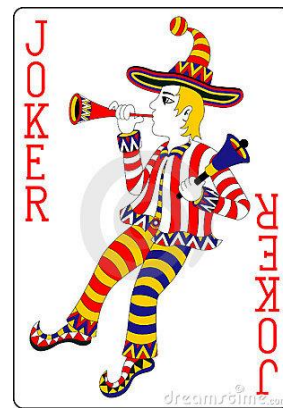
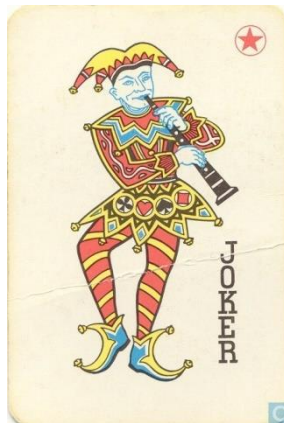
Verwijzing in de voorstelling:

De kar is bedrukt met harte, schoppen, klaveren en ruiten. De personages refereren allemaal naar een figuur uit het kaartspel. Klaverenheer, de burgemeester is zijn vrouw kwijt (zo gaat dat met speelkaarten, onder kast of onder de zetel,...) Schoppengeneraal heeft ruzie met Hartenkeizer en Hartenvrouw wordt gekidnapt.

En natuurlijk kan de joker niet ontbreken. Hij moet Hartenvrouw gaan zoeken en loodst de kinderen door de stad.

Lesideeën

- **Spel:** Er zijn ontzettend veel kaartspelletjes om te spelen. Vraag welke de kinderen zelf kennen. Laat ze die aan elkaar leren. Of leer er zelf eentje aan.
- **Kringgesprek:** Welke spelletjes speel je zelf graag, welke ken je? Ken je nog spelletjes van je grootouders? Zijn er nog andere leuke gezelschapsspelletjes?
- **Tekenen:** Laat de kinderen eerst heel wat verschillende kaarten zien. Laat ze nadenken over wat zij graag op een speelkaart zouden zien. Superhelden? Prinsessen? Dieren? Ontwerp met de klas een kaart of een heel spel. Laat elk kind een of twee speciale kaarten ontwerpen. Zorg ervoor dat de achterkanten dezelfde zijn en je kunt ze de rest van het schooljaar nog gebruiken.

Allemaal Jokers

Hoofdstuk 4: Volksverhalen

Muggenblussers

Muggenblussers is een waargebeurd verhaal uit 1755.

Het was een warme zomerdag en een zwoele avond. Plots klonk er langs alle kanten ‘brand, brand, de toren van de Sint-Pieterskerk staat in brand!’ Iedereen die kon kwam naar de Grote Markt gelopen om een handje te helpen of om een emmertje water te helpen dragen. De pompiers waren reeds met de waterpomp en brandhaken op de markt gearriveerd. Ze probeerden zoveel mogelijk emmers water te vullen die men al lopend naar boven bracht. Anderen trachtten de waardevolle kunstwerken in veiligheid te brengen. Toen men boven op de toren was gekomen zag men geen brand! Verbaast keek men elkander aan. De blussers maakten ten slotte een gat in de toren en toen zag men dat het muggen waren die om de toren zwermden. Algemeen gelach en de naam ‘muggenblusser’ was geboren.

Muggenblussers tijdens de poppenwandeling

Een waar gebeurd feit want in de archieven bevindt zich nog een rekening uit 1758 waarin weduwe van Pieter De Bie betaald werd voor het herstellen van het dak.

...“in voldoeninge van weder in staet gesteld te hebben de gaeten die geslaegen zijn geweest door het schaliedak van St. Peeters grote thoren alhier ten tijde als schier en jegelijk meynde datter aldaer brandt ontstaan was, dogh na veel alarm bevonden is dat het muggen waren, die eene roock schenen te formeren...”

Verwijzingen in de voorstelling

Tijdens de voorstelling staat de toren in brand en gaan we echt blussen. En dan blijken het muggen te zijn... Een valstrik van de heks...

Lesideeën

- **W.O.:** Muggenblusser is de bijnaam voor iemand van Turnhout. Misschien heeft jullie gemeente ook welk zulke bijnamen. Van waar komen die dan? De kinderen kunnen dit zelf eventueel uitzoeken door oudere mensen te interviewen van de gemeente.
- **W.O.:** De brandweer is niet het enige dat hard veranderd is in de tijd. Ook de ziekenwagens, politie,... Laat de kinderen eerst fantaseren hoe dit zou kunnen geweest zijn. En daarna kan je vertellen hoe het echt was.

De achturenmoeier

Inleiding

Het verhaal van de achturenmoeier, een soort van heks, werd vroeger gebruikt om kinderen schrik aan te jagen en er voor te zorgen dat ze op tijd in hun bed lagen. Ze moesten voor acht uur gaan slapen, want anders kwam de achturenmoeier je betoveren!

Een andere variatie is dat de achturenmoeier bedelaars zouden zijn die op ronde gingen om aan huis om een aalmoes te bedelen van zodra de klok van zes uur van het Heilig Graf (school + klooster) had geluid. De kinderen moesten dan rap naar bed want de 'achturenmoeier' ging op pad.

Turnhout is een stad van heksen. Er zijn er ooit veel geweest en er zijn veel verhalen over geschreven. Turnhout heeft een tijd geleden echte heksenwandelingen georganiseerd waar die heksenverhalen verteld werden. Onderstaande tekst is er eentje van.

Tekst Ortwyn

De achturenmoeier tijdens de poppenwandeling

Luistert goe naar deze verhaal ,want het is in het belang van jullie allemaal.

En zeker in da van jullie kinderen , want liggen die altijd wel op tijd in hun bed ?

Nee! Zijt daar toch voorzichtig mee ,want vroeg of laat worden die betoverd en hebt ge zo een lelijk mosterke in huis voordat ge het wet .

Nee, nee, nee dat is niet om te lachen, ik meen da heel serieus.

Waarom ? Da zal ik eens vertellen eens se, mijn goei hart se, ik heb geen ander.

Luister goe, om klokslag 8 ure komt de achturenmoeier uit haar kot.

Zij is heel gevaarlijk, zij zit zij vol magie, ze doet zo van heel raar dingen,

kort weg gezegd, ze is zij eigenlijk goe zot .

En lelijk, lelijk, ze is zo lelijk als de nacht, ze heeft zij op haar armen en haar benen en nog wel hier en daar zeker 3, 4, 5, 6, misschien wel 7 cm haar.

Het is juist een wilde beestenvacht .

Haar gezicht staat vol met pikkels en met zweren,

en ook hier zou zij zich best eens scheren .

En haar ogen, ze kijkt naar links, naar rechts naar onder en naar boven maar dan wel tegelijkertijd.

In hare mond staat er nog wel geteld ene bruine tand, de rest is ze allemaal al kwijt.

En als ze lacht, gaat dat door merg en been, en ze heeft zij ook geen hart en als ze er eentje heeft dan is het één van steen. Want zij haat kinderen als de pest . Dat komt door een of ander trauma want

haar jeugd die is ook niet al te best geweest .En daarom haat zij kinderen en doe zij elke avond hare rondes om te zien en te horen of da alles gaat zoals zij da wil.

Want hojee , hojee als ze onderweg zo een klein ambetanterikske tegenkomt die ligt te kweken en te brullen en te tieren en te roepen en te schreeuwen, zijt maar gerust, zij krijgt die stil.

Ze doet dan zo ene onverklaarbare, onverstaanbare toverspreuk, en die kleine die begint onmiddellijk overal te krabben en te dabben want die krijgt overal jeuk . En even later ziet ge die dan veranderen in om het even wat , de ene keer krijgt die zo een dikke platte neus, de andere keer krijgt die zo die heel grote oren en ik heb eens ene keer geweten, en nu gaat ge zeggen nu zijt ge aan het overdrijven, maar nee, nee, nee, die klein veranderde van kop tot teen in een muskusrat.

Ja, ja, ja en als dat dan gebeurd is dan verdwijnt de achtremoeier in de mist ergens ten velde en dan doet de volgende morgen die moeder van die kleine fier de deur open, ze ziet die kleine liggen en begint direct te roepen en schreeuwen “er is iets! er is iets!” Ja, ja, ja.

Maar ook de gasten van 13, 14, 15, 16, 17 jaar die denken dat ze groot zijn die lopen bij de achtremoeier ook nog veel gevaar, wat 's avonds om 11 ure dan doet ze hare tweede ronde en dan zijn het deze gasten die er aan moeten geloven, als ze al maar beginnen met hun sigaretten en ander verboden spul te doven. Want, hojee, als zij hun betrapt dan zijn het deze gasten die ze met van alles en wat begint te plagen. Eerst merken ze er niets van, maar als ze ‘s andere dag ‘s morgens, alé 's middags wakker worden , oei oei oei ,dan moogt ge er niets aan vragen en hun ogen zijn precies dicht geslagen. En dan kijken ze in de spiegel met hunne smikkel, en dan zien ze hier en hier en hier een pikkel. En dan is natuurlijk normaal, want ja komt met zo een gezicht maar bij uw lief of uwe vrijer aan. Die gaat direct zeggen AAKNEE !!!!! die moet ik niet meer hebben , daar moet ik niets van weten , het is uit tussen ons het is gedaan .

Ge ziet beste mensen waakt heel goed over jullie kroost , en bij die gene waar de acht urementoeier toch al eens langs is geweest, voor hun heb ik maar ene troost , en als ik hier dan zo rond kijk dan denk ik hmmm hier ziet nu anders ook niets fatsoenlijk tussen, saluut en de kost ik ga elders nog een brandje blussen.

Verwijzingen in de voorstelling

We laten de achtremoeier echt tot leven komen. Ze verzint een valstrik om de schoonheid van Hartenvrouw te kunnen bemachtigen en om de patriotten te laten winnen in hun oorlog tegen de Oostenrijkers. Ze kidnapt Hartenvrouw en vervloekt haar. Ze moet haar mond houden, haar hoofd bedekken en voor acht uur vanavond moet ze kussen met de keizer, anders wordt ze lelijk. Het voor acht uur is een rechtstreekse verwijzing naar het verhaal van de achtremoeier die om acht uur haar ronde gaat doen. Een deel van de bovenstaande tekst werd letterlijk in het verhaal verwerkt.

Lesideeën

- **Opstel:** vroeger werden er veel heksen en andere kwelgeesten gebruikt om kinderen angst aan te jagen, maar tegelijkertijd beschermde deze verhaaltjes de kinderen. Zo was er een geest die in de put zat om er voor te zorgen dat kinderen niet te dicht aan de put zouden komen zodat ze er niet zouden invallen. Laat de kinderen zelf zo'n kwelgeest verzinnen en laat hen daar dan een tekst over schrijven.

DEEL II

Thema's uit de voorstelling en extra lesideeën

Thema: sterke vrouwen van Turnhout

Inleiding

In Turnhout zijn er veel sterke vrouwen geweest. Ze vielen niet altijd op en de mannen waren het er niet altijd mee eens. Maar ze waren er wel.

Het duidelijkste voorbeeld was Maria van Hongarije. Zij trok zich er niks van aan dat vrouwen bepaalde dingen niet mochten en deed gewoon haar zin. Zo ging ze met een broek, toen alleen maar voor mannen, gewoon op een paard zitten i.p.v. in amazonezit zoals vrouwen toen nog moesten doen. Ze ging zelfs zo haar leger aanvoeren. De vijand schrok zich een hoedje!

In de loop van middeleeuwen zijn er veel heksen geweest. Deze waren niet altijd van die gemene toverkollen uit de sprookjes. Dikwijls waren het vrouwen die veel van kruiden wisten en een beetje anders waren als de rest. Dikwijls sterke vrouwen, maar mensen waren bang van hen. Ze trokken hun plan en dopten zelf hun boontjes en dat was soms een doorn in het oog van anderen. In de periode van de heksenverbranding was deze angst voor de vrouw die anders waren, het groots en werden ze massaal op de brandstapel gegoid.

En dan waren er nog de Begijnen. Deze leefden samen in het begijnhof. Ze legden wel een gelofte af, maar bijlange na niet zo straf als echte nonnekes in het klooster. Begijnen mochten altijd nog uittreden en moesten hun bezittingen niet afgeven. Niet alle begijnen gingen uit religieuze overtuiging naar het begijnhof. Er waren er ook een heleboel die gewoon alleen waren en alleen leven in dit tijd was niet echt simpel! Daarnaast waren er ook begijnen die eigenlijk niet op mannen verliefd werden, maar op vrouwen. In het begijnhof treden was een manier om aan het huwelijk te ontsnappen zonder dat ze te veel vrijheden moesten opgeven.

Begijnen waren over het algemeen sterke vrouwen, vrouwen die hun plan trokken. En de manier om te ontkomen aan een overwegend mannelijke samenleving, was gaan samenwonen in een vrouwelijke samenleving.

Begijnen ontsnappen aan een spook

Een grappig verhaal over begijnen

Zaterdag 5 augustus 1589, een zwoele zomeravond, rond de klok van tien gingen verdoken onder hun huik de gezusters begijnen Josyntje en Heylke Spaepen, ondanks dit late uur naar de brouwerij Van de Plas om enkele kruiken "cleynbier" te halen. De poort van het begijnhof was reeds gesloten, maar ze hadden Anna de portierster waar Josyntje mee op goede voet stond, kunnen overtuigen om de poort op een kier te openen tot ze er door konden glippen in ruil voor een kommetje bier. Zo konden ze

langs de Korte Begijnenstraat. De kortste weg naar de brouwerij. Wanneer de begijnen daar toe kwamen was het nog zeer druk en ze zouden enige tijd moeten wachten daar de brouwer nog andere dringende werkzaamheden had.

De begijnen hadden een erg onprettig gevoel dat ze in het donker naar het hof moesten terug keren, en zou de priester nog niet te bed zijn?

Onder de wachtende was ook Tryyke Ooyen, een waardin van een afspanning in de Herentalsstraat. Wanneer Tryyke, die reeds teveel gedronken had, beide begijnen verdoken onder hun kap opmerkte, kwam er bij haar een boze gedachte op. Ze zou zich verkleeden als spook en de begijnen eens goed laten schrikken.

Verkleed als spook ging zij in de Korte Begijnenstraat in hinderlaag liggen, juist voor het huis van de korporaal van de burgerwacht, waar reeds enkele leden verzameld waren. Ze kwamen buiten klaar voor hun nachtronde te doen, merkten zij het spook dat voor de begijnen bedoeld was op. Niet heldhaftig als zij waren vlogen ze het huis van de korporaal terug binnen en sloten de deur.

De vrouw des huizes was moediger en begon met de klassieke vragen te stellen die in zulke gevallen van toepassing waren. Zij riep van de binnenkant "zijde van godswegen, zo spreek". Omdat er geen antwoord kwam stelde ze het spook een volgende vraag: "zijde gij van duivelswegen kom, zo kom in huis".

Het spook alias Tryyke wou de zaak verklaren, dat ze de begijnen eens wou laten schrikken, en trad de woning binnen. Nog voor zij de mond kon open doen regende het slagen op het arme Tryyke terwijl het geroep "sla dood, sla dood" er boven uit klonk.

Tryyke dacht dat ze de faam en naam van tovenaars zou krijgen en trachtte de zaak uit te praten. Maar ze kreeg te horen dat ze niet alleen op aarde bier tapt, doch ook in haar duivelse kroeg. De schout kwam ter plaatse en de zaak werd genoteerd.

De niets vermoedende begijnen die het slachtoffer van het spook zouden zijn, glipten met hun bierkruiken langs het tummel richting begijnhof dat ze ongehinderd konden bereiken. Na het beloofde kommetje bier aan de portierster bezorgd te hebben, liepen ze over de gewijde aarde waar de begijnen als reclusen ingesloten liggen en sloegen nog een kruis op weg naar hun kluisje.

In november van het jaar 1589 kwam nog een rechtszitting voor de spookaffaire en moest Tryyke Ooyen voor de vierschaar verschijnen, helaas de straf is niet geweten.

Lesideeën

- **W.O.:** De vrouwelijke emancipatie kent een lange geschiedenis. Aangezien deze vandaag nog steeds behoorlijk relevant is, is ook de geschiedenis relevant!
- <http://www.brekend.nl/2016/03/17/dit-gebeurt-er-als-je-jongetjes-meer-geld-geeft-voor-een-klusje-dan-meisjes/> Dit experiment kun je in de klas gerust nadoen. Een kringgesprek achteraf is natuurlijk nodig!
- http://www.vandaag.be/bizar/107346_meisjes-verplicht-om-schooltoiletten-te-kuisen-video.html
- Kringgesprek: Zijn er verschillen tussen mannen/vrouwen? Meisjes/jongens? Worden we verschillend behandeld? En waarom? Is dit terecht of niet?

Thema: heksen

In Turnhout zijn er veel heksen geweest, dat beweren de volksverhalen van Turnhout althans.

Extra heksenverhalen

Heksenhistorie in Rue Royale – Bescheidenstraatje – Driezenstraatje

Dit smalle straatje, vandaar de naam bescheidenstraatje, amper twee meter breed kreeg in de volksmond de benaming van het 'beschetenstraatje' ook nog Rue Royale genoemd.

Ieder morgen en ieder avond kwam de bakkersgast Cornelis Haast door het straatje die bij bakker-patissier Stan Claesens in de Otterstraat werkte. Hij moest door twee van zulke smalle steegjes om op zijn werk te geraken. Maar ieder avond als hij door het Driezenstraatje kwam op weg naar huis, ontmoette hij hier dansende en zingende katten die tegen zijn benen kwamen strelen, hij kon ze niet van zijn lijf houden, het was beangstigend. Op den duur moest hij vooraleer hij door het steegje ging zich moed indrinken in de herberg 'de zouaaf' op de hoek van het steegje. In de herberg vertelde hij tenslotte wat hij ieder avond moest ondergaan om thuis te komen. Och zei de waardin zo erg zal het wel niet zijn. Maar het kattenfestijn bleef aanhouden. De bakkersgast Cornelis was angstig van dat katten gedoe. Tenslotte raadde de waard van de herberg hem aan een emmertje kokend water over de katten te gieten, ik zal er een voor u klaar maken. Zo gezegd zo gedaan Cornelis trok met een emmertje met kokend water het steegje in en goot dit over de dansende en zingende katten. Deze stoven langs alle kanten miauwend en jankend weg.

De volgende dag was er geen enkel kat te zien maar liepen alle vrouwen inclus de vrouw van de herbergier met een verband rond.

Liske Lauwers de heks aan de theobalduskapel

Liske Lauwers woonde aan de Theobalduskapel in een klein laag huisje. Ze heeft ook op het begijnhof gewoond maar daar is ze weg moeten gaan want zegde de begijnen ze is een heks. Eerst had zij wel gevraagd voor begijn te worden maar de pastoor had ze al vlug door. Dus was zij zeker geen begijn dat kon niet want een begijn moet alle dagen naar de mis en met die heilige prentjes allemaal ja, dan kon ze haar hekserij niet doen en had dat geen affect. Ze is dan getrouwd met een goezak van een vent een brave jongen en kregen een dochter. Maar nu was Liske oud geworden en het ging allemaal niet meer zo goed en heel belangrijk een heks kan niet sterven als ze haar macht niet heeft doorgegeven. Daarom liet ze haar dochter komen die getrouwd was met een gendarm. Want de macht moest altijd doorgegeven worden aan een familie lid. Maar dochter lief wilde dat niet, ik kan en wild de mensen niet pesten, bedriegen en de kwade hand toebrengen zegde zij. Liske drong nog verschillende malen aan maar de dochter weigerde steevast. Ten einde raad vroeg Liske haar een zwarte kat te brengen dan zou ze daar de heksenmacht aan doorgeven. De dochter bracht haar een zwarte kat. Maar ik wil dat niet zegde de poes ik wil geen heks worden, ik wil een lieve poes zijn en de mensen geen kwaad doen. Liske kon dus niet sterven. Ze zat de hele dag op een rieten stoeltje tegen de Theobalduskapel, helemaal geen mooi beeld als je langs Oosthoven Turnhout binnenkomt. Maar

het stadsbestuur heeft daar iets op gevonden. Ze hebben daar een rotonde gemaakt en daar een grote bol op geplaatst. De burgemeester heeft in die bol Liske gestopt, zo dat Turnhout nu een fatsoenlijk zicht heeft wanneer je langs daar de stad binnenkomt. Maar zegde de schepenen als ze daar nu is uitkomt dan is het weer het zelfde. Daar heb ik iets op gevonden zegde de burgemeester, ik weet dat Liske schrik heeft van water want die wast zich nooit, dus we zullen daar dan water over laten lopen zo zal ze zeker binnen blijven. Als je nu 's avonds als het donker is langs de Theobalduskapel rijd dan geeft die bol een blauw licht af een heksenlicht. Maar zegde de burgemeester we moeten die heks ook haar rust gunnen en het stadsbestuur heeft daar dan ook een reglement uitgevaardigd van langzaam verkeer. Ze hebben daar een nieuw verkeersbord voor gemaakt dat weldra internationaal gebruikt zal worden. Heel simpel, een dikke rode cirkel met in het midden een hert van het wapenschild van Turnhout en daar een rode balk over. En omdat de mensen dat nog niet kennen hebben ze daar een tekst bij ondergezet "HIER MEUDE NIET HERT RAAIE".

Rosse Kee

Op het kerkhofmuurke vlak tegenover de jongensschool zat Rosse Kee, een schooister. Haar beenderige vingers omknelden krampachtig de bedelzak. Rosse Kee was moe.

Vier zware slagen klonken uit de toren. Rosse Kee sprong met een ruk op en waggelde de straat in, af en toe omkijkend. De schooldeur ging open en de schooljongens kregen Rosse Kee in 't oog. In een omzien hadden ze haar ingehaald. Ze dansten er rond al zingend "Rosse Kee, pak ze vast en dans er mee."

's Avonds waren ze bang als ze hoorden spreken van Rosse Kee en 's nachts dierven ze niet aandenken. Maar bij klaarlichten dag durfden ze alles. De mensen vertelden van heer lelijke dingen: ze bracht de kwade hand onder de dieren, 's nachts vloog ze rond op een bezemsteel.

Nu de bengels hingen langs alle kanten rond haar lijf. De Pirre was het haantje vooruit. Opeens trok de Pirre haar het mutsje van het hoofd, wierp het in het zand en danste er op. Rosse Kee werd razend kwaad en sloeg en stampte op de bende toe. Deze stoof angstig uiteen.

Die avond lag de Pirre op zijn bed te woelen en kon niet in slaap geraken. Hij dacht voortdurend aan Rosse Kee en meende ze daar in de hoek van de kamer te zien met gloeiende ogen en lange magere armen met wildklauwende vingers. Hij kroop dicht tegen zijn broer Neel aan. Misschien kwam ze hem wel kwaad berokkenen een lamme arm of een stijve tong. Daar kraakte iets op de zoldertrap. Pirre voelde zijn haren rechtekriuwelen op zijn hoofd. Plots sprong er iets op zijn voeten. Een ijskoude rilling voer door zijn lichaam, het klom hoger en hoger, over zijn buik en borst. Plots staarde hij in twee groenflitsende gloeiende ogen. De Pirre vloog overeind, help, help, riep hij ik heb een spook gezien het was Rosse Kee, ze zat hier op het bed ik keek ze vlak in haar ogen.

De broer van de Pirre was ook wakker en met twee zaten ze rechtop in 't bed in de duisternis te staren.

"Miauw! Greer! Miauw!..." klonk het door de kamer. 't Is onze moor zei Neel de broer van de Pirre. 't Was dus geen spook prevelde de Pirre.

Maar ja katten en heksen komen goed overeen. De Pirre deed verder van heel de nacht geen oog meer dicht en was innig blij toen de morgen aanbrak.

Lesideeën

- **Drama – Taal:** Laat de kinderen een heksenverhaal heel spannend voorlezen.
- **Drama:** Laat de kinderen een heksentoneel voorbereiden.
- **Drama – Beeld:** Verkleeden als heks is ook altijd leuk!
- **Beeld – Fantasie:** Als je een heks was, wat zou je dan willen kunnen toveren? Welke drankjes zou je willen maken? Ga echt toverdrankjes brouwen: bedenk wat je nodig zou hebben om pestkoppen te veranderen in lieverdjes. Of lelijke auto's in prachtige koetsen.
- **Beeld:** Knutselen: toverstokken, heksenhoeden, heksenbezems,... Met wat takken of stokken, touw, stof, papier en verf kom je al een heel eind!

Extra lesideeën

- Ook in je eigen gemeente of stad zijn er vast een heleboel verhalen en gebeurtenissen die het vertellen waard zijn. Zoek dit uit samen met je leerlingen en misschien kunnen jullie elkaar wel een rondleiding geven. Je kan dan per groepje een deeltje laten voorbereiden en ter plekke laten brengen.
- Misschien zijn er op school ook wel speciale verhalen over speciale gangen, gekke leerkrachten uit het verleden,... Laat de kinderen dit uitzoek en er een klein toneeltje over maken. Zo krijg je locatietheater op de school!
- Laat de kinderen het verhaal zelf navertellen. Ga samen op zoek naar welke personages echt zijn, welke bij verzonnen, wat is er echt gebeurd, wat is er verzonnen,... Zet alles samen op een tijdslijn.
- Strip: De slag van Turnhout, 1989, Beock en Lusse
- Strip: Het verdriet van Turnhout, Baeken

